

การพัฒนาาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

THE DEVELOPMENT OF SYSTEM AND MECHANISM OF DAN KWIAN POTTERY EXISTENCE IN THE AGE OF GLOBALIZATION

สืบศักดิ์ สิริมงคลกาล / SUEBSAK SIRIMONGKOLGAL

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรมวิจัย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

D.A. ARTS AND CULTURE RESEARCH DEPARTMENT, FACULTY OF FINE ARTS, SRINAKHARINWIROT UNIVERSITY.

สาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง¹ / SATHIT THIMWATBUNTHONG¹

วิรุณ ตั้งเจริญ² / WIROON TANGCHAROEN²

พฤทธิ ศุภเศรษฐศิริ³ / PRIT SUPASETSIRI³

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาปรากฏการณ์การดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาพัฒนาการของภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ทั้งในด้านการออกแบบ กระบวนการผลิต กระบวนการเผา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 3) เพื่อศึกษาแนวคิดของช่างปั้นพื้นบ้าน ช่างก่อเตา ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการ ศิลปิน ที่มีต่ออิทธิพลของระบบทุนนิยมกับการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน และ 4) เพื่อค้นหาแนวคิด ทฤษฎี ที่สามารถพัฒนาาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ โดยใช้เครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม กับกลุ่มประชากรคือ ปราชญ์ชาวบ้าน ช่างปั้น ช่างก่อเตา ศิลปิน นักวิชาการ ผู้ประกอบการ ลูกจ้าง ในชุมชนด่านเกวียน

ผลการศึกษาพบว่า 1) เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนดำรงอยู่ได้ เพราะปัจเจกบุคคลและชุมชนร่วมกันเลือกเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ให้เป็นศูนย์กลางขับเคลื่อนเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และศิลปวัฒนธรรมในชุมชนด่านเกวียน 2) พัฒนาการของภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ทั้งทางด้านด้านการออกแบบ กระบวนการผลิต และกระบวนการเผา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ถูกขับเคลื่อน เปลี่ยนแปลง ด้วยอิทธิพลและปัจจัยสำคัญคือ อิทธิพลจากปัจจัยภายนอก และกลุ่มคนตุลา 3) ระบบทุนนิยมเข้ามาเปลี่ยนแปลงชุมชนด่านเกวียนให้กลายเป็นชุมชนเชิงพาณิชย์ เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนจึงถูกเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่จากเครื่องมือเพื่อการดำรงชีวิต กลายเป็นเครื่องมือที่มีบทบาทหน้าที่เชิงพาณิชย์ ที่สร้างเพื่อมุ่งแสวงหาแต่ผลกำไร ระบบทุนนิยมจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการผลักดันให้ชุมชนเลือกละทิ้งเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม 4) แนวคิดการเสริมคุณค่าให้กับปัจเจกบุคคล แนวคิดเสริมคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และแนวคิดการสร้างแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต จะช่วยขับเคลื่อนระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนให้ยั่งยืนต่อไปได้ในอนาคต

คำสำคัญ : ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน

¹ รองศาสตราจารย์ ดร. สาขาศิลปวัฒนธรรมวิจัย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

² ศาสตราจารย์ ดร. อาจารย์พิเศษ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

³ รองศาสตราจารย์ สาขาศิลปวัฒนธรรมวิจัย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

ABSTRACT

The purposes of this research are to 1) to study the existence of Dan Kwian pottery from the past to the present 2) to study the development of Dan Kwian pottery production in terms of designing, production process, and firing process from the past to the present 3) to study the opinion of local potters, kiln builders, local scholars, scholars, artists on the impact of capitalism and the change in Dan Kwian pottery and 4) to seek for ideas/theories to develop the system and mechanism of Dan Kwian pottery existence in the age of globalization. The research methods include in-depth interview, discussion, and participant observation. The sample group includes local scholars, potters, kiln builders, artists, scholars, business owners, and workers in Dan Kwian community.

The result was that; 1) Dan Kwian pottery still exists because individuals and the community choose Dan Kwian pottery as a key product to encourage the development of Dan Kwian economy, society, politic, and culture. 2) The external influence and Students on the October 14, 1973 and October 6, 1976 is the important factor that encourage Dan Kwian production to change in terms of designing, production process, firing process from the past to the present 3) The capitalism has transformed a traditional Dan Kwian community to a business community, the status of Dan Kwian pottery has changed from an essential tool for living to a tool used for commercial purpose to bring money and profits to the community, Therefore capitalism is the significant factor that makes the community abandons its traditional pottery style. 4) The promoting Dan Kwian pottery historical value and living museum will help sustaining the system and mechanism of Dan Kwian pottery existence in the future.

Keywords: Dan Kwian Pottery, System and mechanism of Dan Kwian pottery existence

บทนำ

เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนถือเป็นทุนทางศิลปวัฒนธรรมเก่าแก่ที่มีชื่อเสียง และมีศักยภาพทางเศรษฐกิจเชิงวัฒนธรรมสูงมากแห่งหนึ่งของประเทศไทย เนื่องจากมีรากเหง้าทางประวัติศาสตร์ด้านการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่ชัดเจน และยังคงดำรงอยู่เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน สอดคล้องกับข้อมูลทางวิชาการที่แสดงให้เห็นความสำคัญของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนว่า การผลิตเครื่องปั้นดินเผาในภาคอีสานทำกันมานานแล้วตั้งแต่สมัยโบราณ การค้นพบเครื่องปั้นดินเผาที่มีอายุมากกว่า 4-5 พันปีที่บ้านเชียง จ.อุดรธานี เป็นหลักฐานสำคัญที่ยืนยันว่ามีการผลิตมาตั้งแต่ครั้งโบราณ นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ที่มีการทำเครื่องปั้นดินเผาอีกหลายแห่งในภาคอีสาน แต่ถ้านำข้อมูลทางเทคโนโลยีเซรามิกที่ค้นพบในภาคอีสานไปเปรียบเทียบกับภาคอื่นของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคเหนือจะพบว่าในภาคอีสานมีเทคโนโลยีที่เทียบเท่าภาคเหนือแต่ในปัจจุบันการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่มีการตกแต่งด้วยเคลือบในภาคอีสานมีการผลิตไม่มากนัก ยกเว้นที่ด่านเกวียน จ.นครราชสีมา ซึ่ง

เป็นที่รู้จักกันทั้งในประเทศและต่างประเทศ การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของด่านเกวียน จึงเปรียบเสมือนการศึกษาเครื่องปั้นดินเผาที่สำคัญที่สุดของภาคอีสาน (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา วิทยาลัยครูนครราชสีมา. 2530: 3)

จากความสำคัญดังกล่าวทำให้เห็นว่าเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมีความสำคัญเชิงประวัติศาสตร์ ทั้งในด้านการผลิตที่ต่อเนื่อง และการเป็นแหล่งผลิตแห่งเดียวในภาคอีสาน (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) ที่มีศักยภาพทางเทคโนโลยีการผลิตเทียบเท่ากับการผลิตเครื่องปั้นดินเผาในภาคเหนือ นอกจากนี้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนยังเป็นที่ยอมรับในวงการเครื่องปั้นดินเผาหรือเซรามิกว่ามีเนื้อดินที่สวยงาม และสีของภาชนะเมื่อเผาแกร่งจะมีความงามที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะที่ไม่เหมือนใคร ความงามที่นับเป็นอัตลักษณ์เฉพาะนี้ส่งผลให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนได้รับความนิยมนจากผู้บริโภคต่างถิ่น ชื่อเสียงของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนจึงเป็นที่รู้จักในวงกว้างทั้งในและต่างประเทศ จากความสำคัญและชื่อเสียงที่โด่งดังนี้เอง ทำให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเป็นศูนย์กลางทางศิลปวัฒนธรรมการผลิต

เครื่องปั้นดินเผาที่สำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เทียบเคียงได้กับเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงที่ ต.บ้านเชียง อ.หนองหาน จ.อุดรธานี

ชื่อเสียงดังที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่า เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเป็นศูนย์กลางการขับเคลื่อนชุมชนด่านเกวียน อ.โชคชัย จ.นครราชสีมา ให้พัฒนาก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องยาวนานหลายทศวรรษ การเป็นศูนย์กลางของชุมชนทำให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมีการดำรงอยู่อย่างเข้มแข็ง ท่ามกลางการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ในแต่ละยุคสมัยของประเทศไทย ปรากฏการณ์การดำรงอยู่อย่างเข้มแข็ง ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงนี้ นับเป็นประเด็นการศึกษาที่น่าสนใจ ว่าเหตุใดเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนจึงมีความเข้มแข็งในการดำรงอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลา ความเข้มแข็งดังกล่าวแสดงให้เห็น แนวคิด ภูมิปัญญาของช่างปั้นพื้นบ้าน ช่างก่อเตา ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการ ศิลปิน ผู้ประกอบการ หน่วยงานท้องถิ่นในชุมชน ที่ร่วมกันพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน และสร้างระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนให้เข้มแข็งขึ้นมาได้อย่างไร ความเข้มแข็งดังกล่าวมีความยั่งยืนหรือไม่ ปัจจุบันการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมีความเข้มแข็งมากน้อยเพียงไร ซึ่งงานวิจัยเกี่ยวกับปรากฏการณ์พัฒนาการ และระบบกลไกของชุมชนด่านเกวียนนี้ ผู้วิจัยพบว่ายังไม่มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องใดๆ ทำการศึกษาในประเด็นดังกล่าว หากจะมีงานวิจัยที่ศึกษาพัฒนาการของชุมชนด่านเกวียน พบว่ามีงานวิจัยของ สุชาติดา น้ำใจดี (2552) เรื่อง “กระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้” ที่ชุมชนด่านเกวียนมีกระบวนการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ โดยใช้ความรู้เป็นตัวผลักดัน นอกจากงานวิจัยดังกล่าว งานวิจัยที่ศึกษาชุมชนด่านเกวียนส่วนใหญ่ จะเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาดินและเคลือบ พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หรือพัฒนาการตลาด เช่น งานวิจัยของ เต็น รักซ้อน (2553) เรื่อง “การพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีเนื้อดินและการเคลือบเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน แก่ผู้ประกอบการอาชีพเครื่องปั้นดินเผาชุมชนด่านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา และ อรอนงค์ สอนนอก (2549) ในงานวิจัยเรื่อง “ความสามารถในการแข่งขันส่งออกของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน” เป็นต้น

ดังนั้นจากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาปรากฏการณ์การดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผา

ด่านเกวียน โดยใช้แนวคิดวัฒนธรรมสิ่งประดิษฐ์ แนวคิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แนวคิดการจัดช่วงชั้นทางสังคม ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ และ ทฤษฎีหน้าที่นิยม มาวิเคราะห์ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในแต่ละช่วงเวลา ว่ามีพัฒนาการและมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีผลกระทบต่อภูมิปัญญาการผลิตและวิถีชีวิตของชุมชนมากน้อยเพียงไร ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนมีความคิดเห็นอย่างไรในการเปลี่ยนแปลง และมีแนวคิด ทฤษฎีใดที่จะช่วยพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนให้ยั่งยืนต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาปรากฏการณ์ การดำรงอยู่ ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. ศึกษาพัฒนาการของภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ทั้งในด้านการออกแบบกระบวนการผลิต กระบวนการเผา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
3. ศึกษาแนวคิดของช่างปั้นพื้นบ้าน ช่างก่อเตา ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการ ศิลปิน ที่มีต่ออิทธิพลของระบบทุนนิยมกับการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน
4. เพื่อค้นหาแนวคิด/ทฤษฎี ที่สามารถพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

อุปกรณ์และวิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเป็นวิจัยภาคสนาม (Field Research) ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับประชากรในพื้นที่ ต.ด่านเกวียน อ.โชคชัย จ.นครราชสีมา จำนวน 10 ชุมชน โดยมุ่งศึกษาปรากฏการณ์การดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน พัฒนาการของภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ทั้งในด้านการออกแบบ การผลิต การเผา การตลาด และนโยบายภาครัฐ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากนั้นนำชุดข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนามมาวิเคราะห์และสังเคราะห์กับทฤษฎีในงานวิจัย เพื่อค้นหาแนวคิด/ทฤษฎีการพัฒนา ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของ

เครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาตำราเอกสาร บทความ ตำรา วิจัย ที่เกี่ยวข้องกับเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียน จากแหล่งค้นคว้าคือ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช เป็นต้น

2. ศึกษาแนวคิด/ทฤษฎีที่จะนำมาใช้ในงานวิจัยคือ แนวคิดวัฒนธรรมสิ่งประดิษฐ์ แนวคิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แนวคิดการจัดช่วงชั้นทางสังคม ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ (Structural – Functionalism) ทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism)

3. ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่ศึกษา และผู้ให้ข้อมูลหลักที่ต้องการศึกษาวิจัยโดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 พื้นที่ศึกษา คือ ชุมชนในเขต ต.ต้านเกวียน อ.โชคชัย จ.นครศรีธรรมราช มี 10 ชุมชน ดังนี้ 1. ชุมชนต้านเกวียน 2. ชุมชนต้านกลาง 3. ชุมชนริมมูล 4. ชุมชนโพธิ์ทอง 5. ชุมชนอิฐมอญ 6. ชุมชนหนองกระโดน 7. ชุมชนเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียน 8. ชุมชนด้านซ้าย 9. ชุมชนบ้านใหม่หนองขาม 10. ชุมชนหนองสระธาร

3.2 ผู้ให้ข้อมูลหลัก เป็นบุคคลที่อยู่อาศัยในชุมชนต้านเกวียน และประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียน หรือเกี่ยวข้องกับวิชาการการผลิตเครื่องปั้นดินเผา คือ ชาวบ้านในตำบลต้านเกวียน ชุมชนละ 5 คราวเรือน ผู้ประกอบการโรงงานและร้านค้าเครื่องปั้นดินเผา 10 ร้าน กลุ่มผู้รู้ 40 คน ประกอบด้วยปราชญ์ชาวบ้าน ช่างปั้น นักวิชาการ ศิลปิน

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ทำการแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 4 หัวข้อดังนี้

1. การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผา การตลาด และกระบวนการสร้างบทบาทหน้าที่ ผู้สร้างระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียน โดยแบ่งเป็น 4 ช่วงเวลา คือ

1.1 ช่วงเวลาก่อนปีพ.ศ. 2500

1.1.1 พัฒนาการภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ในช่วงเวลาก่อนปี พ.ศ. 2500 ชาวบ้านใน

ชุมชนต้านเกวียนประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก จนกระทั่งชาวข่าได้เข้ามาในพื้นที่ต้านเกวียนโดยเข้ามารับจ้างสร้างโบสถ์บริเวณตะกุดข่า และพบว่าสภาพดินบริเวณดังกล่าวเหมาะสมสำหรับผลิตงานเครื่องปั้นดินเผา โดย หมี่สิงห์ทะเล ปราชญ์ชาวบ้านอาวุโส ได้กล่าวถึงสภาพทางกายภาพของชุมชน และการเข้ามาของชาวข่าในช่วงเวลาดังกล่าวไว้ว่า

...ชุมชนต้านเกวียนมีแม่น้ำมูลไหลผ่าน ทำให้มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งน้ำท่า ข้าวปลาอาหาร ของป่า และดินสำหรับทำการเกษตรและทำเครื่องปั้นดินเผา เมื่อชาวข่าเข้ามารับจ้างทำโบสถ์บริเวณตะกุดข่า ชาวข่าได้พบว่าดินแถวตะกุดข่าสามารถนำมาทำหม้อไหสำหรับใส่น้ำได้ เมื่อชาวบ้านต้านเกวียนเห็นจึงสนใจ เพราะเห็นมีประโยชน์ดี... (หมี่ สิงห์ทะเล. 2559 : สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นสภาพแวดล้อมของชุมชนต้านเกวียนที่อุดมสมบูรณ์ และการเข้ามาของชาวข่าก็นับเป็นจุดเริ่มต้นของที่มาภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียน สำหรับการผลิตในช่วงเวลานี้จะมุ่งเน้นไปที่การใช้สอยในชีวิตประจำวัน เช่น โอง อ่าง กระจ่าง ไห ครก แป้ มีรูปทรงเรียบง่ายไม่ซับซ้อน บนผิวภาชนะจะตกแต่งลวดลายด้วยลูกกลิ้งไม้ และผลิตภัณฑ์จะเน้นความแข็งแรงเพื่อให้ทนทานต่อการใช้งาน สำหรับเทคโนโลยีการผลิต จะผลิตบริเวณใกล้แหล่งดิน เช่น กุดเวียน กุดสองคืน กุดเสือดาย กุดตะเกียด มูลหลง ฯลฯ ตะกุดเหล่านี้คือบริเวณที่มีลักษณะเป็นแอ่งน้ำขัง ซึ่งเกิดจากปริมาณน้ำในแม่น้ำมูลลดลง (พอถึงฤดูแล้งน้ำจะลดลงจนส่งผลให้น้ำที่ไหลเข้าไปในแอ่งน้ำต่างๆ ขาดออกจากกันกลายเป็นตะกุด) การนำดินมาใช้จะขุดด้วยมือให้ลึกจากผิวดินประมาณ 40 เซนติเมตร นำมาทุบเป็นก้อนเล็กๆ แล้วนำมอดตากแดด จากนั้นนำดินมาผสมไว้ในบ่อหมักดิน โดยหมักทิ้งไว้ประมาณ 2 คืน ขั้นตอนการนวดจะนำดินขึ้นมาจากบนหน้าวัว แล้วทำการนวดด้วยเท้าโดยเหยียบดินไปในทิศทางเดียวกัน นวดวนกลับไปกลับมาจนเนื้อดินละเอียดเหมาะสมในการขึ้นรูปผลิตภัณฑ์จะใช้แป้นหมุนไม้ที่เรียกว่าพะมอน การขึ้นรูปด้วยพะมอนจะมีช่างปั้น 1 คน และผู้ช่วยหมุน 1 คน เมื่อขึ้นรูปเสร็จจะทำการตกแต่งลวดลายด้วยลูกกลิ้งไม้ให้สวยงาม สำหรับเทคโนโลยีการเผาจะใช้เตาจอมปลวกที่

มีลักษณะเป็นเตาที่ขุดลงไปใต้พื้นดิน ในกระบวนการเผา
วัฒนา ป่อมชัย ปรากฏชาวบ้านได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า

...การเผาต้องใส่ใจทุกขั้นตอน โดยจะทำการรุ่ม(อุ่น)
เตาด้วยฟืนเนื้อแข็งท่อนสั้นๆ ใช้เวลา 1 วัน 1 คืน
หากรุ่มได้ที่ไฟจะไปติดฟืนที่วางไว้บริเวณปากปล่อง
เรียกว่าล่อปล่อง จากนั้นทำการรุดเตาโดยค่อยๆดัน
ฟืนเข้าไปใกล้ปากเตาให้ความร้อนค่อยๆ เข้าไปใช้
เวลา 4-10 ชั่วโมง ขั้นตอนต่อไปคือทิ้งไฟโดยดับฟืน
เข้าไปช้าๆ เพิ่มฟืนเรื่อยๆ เมื่อขึ้นงานในเตาเริ่มแดง
จนถึงปลายเตาก็ให้ดับฟืนเข้าไปจนชนหน้าแท่นแล้ว
ทิ้งไว้ประมาณ 4-5 ชั่วโมง การเผาต้องสังเกตไฟเป็น
สำคัญ โดยไฟจะเปลี่ยน 3 ช่วง คือ ช่วงแรกเมื่อทิ้ง
ไฟจะมีเขม่ามีควันดำออกปล่องเหมือนหัวจักรรถไฟ
ช่วงที่สองควันดำจางมีเปลวไฟจากปล่องสีส้มบางๆ
ปนเขม่าสีดำ ช่วงที่สามไฟสีแสดขึ้นปล่องสูง 2-3
เมตร สีไฟปากเตาและปากปล่องต้องมีสีส้มใสแสดง
ว่างานสุกแล้ว เมื่อการเผาสมบูรณ์ก็ทำการปิดเตา
โดยต้องทิ้งให้เตาเย็น 1-2 วัน จึงสามารถนำงานออก
จากเตาได้... (วัฒนา ป่อมชัย. 2559 : สัมภาษณ์)

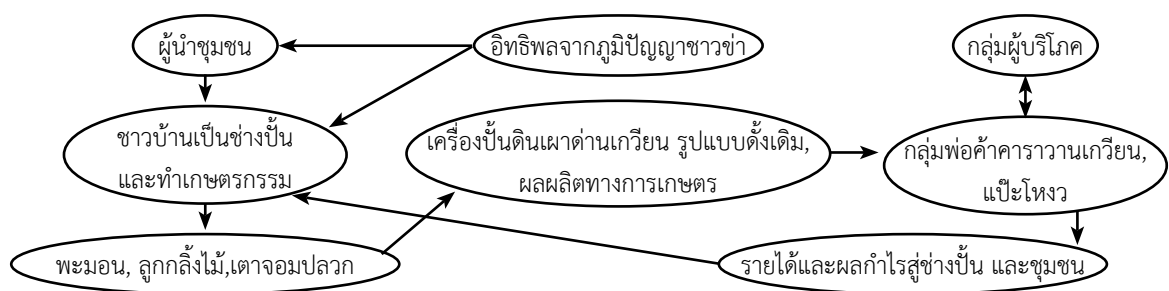
1.1.2 การตลาด สำหรับการตลาดในยุค

แรกจะเป็นไปในลักษณะแลกเปลี่ยนข้าวของเครื่องใช้ที่
จำเป็นต่อกัน โดยมีคาราวานเกวียนเป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยน
สินค้า แต่ในยุคนี้มีพ่อค้าคนกลางคนสำคัญเกิดขึ้นใน
ชุมชนด่านเกวียน ชื่อว่าแป๊ะโหวง เป็นพ่อค้าชาวจีนที่มาเปิด
ร้านขายของชำในชุมชนด่านเกวียน โดยแป๊ะโหวง จะรับซื้อ
เครื่องปั้นแล้วนำมาวางขายหน้าร้าน และนำบางส่วนใส่
เกวียนไปแลกข้าวปลาอาหารหรือของใช้อื่นๆ จากนั้นนำข้าว
ปลาอาหารและของใช้เหล่านั้นมาขายให้กับผู้บริโภค ซึ่งก็
คือชาวบ้านในชุมชนด่านเกวียนนั่นเอง เมื่อพ่อค้าคาราวาน
เกวียนจากต่างพื้นที่เข้ามาในชุมชน ก็จะเข้ามาซื้อ

เครื่องปั้นดินเผาที่แป๊ะโหวง จนทำให้ร้านของแป๊ะโหวง
กลายเป็นศูนย์รวมสินค้าเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในช่วง
เวลานั้น นอกจากนี้แป๊ะโหวง ยังเป็นนายทุนสำคัญที่ให้ชาว
บ้านได้หยิบยืมทุนทรัพย์สำหรับใช้ดำรงชีวิตและผลิต
เครื่องปั้นดินเผา

**1.1.3 กระบวนการสร้างบทบาทหน้าที่ ผู้การ
สร้างระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผา**

ด่านเกวียน เมื่อปัจเจกและชุมชนตัดสินใจเลือกภูมิปัญญาจาก
ชาวข่ามาพัฒนาต่อยอดจนสร้างวัฒนธรรมสิ่งประดิษฐ์ของ
ตนได้ จึงเป็นจุดเริ่มของการสร้างบทบาทหน้าที่ให้กับ
เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน โดยบทบาทหน้าที่ของเครื่องปั้น
ดินเผาในช่วงเวลานี้ มีหน้าที่เป็นเครื่องมือเพื่อใช้ดำรงชีพ
มากกว่ามีหน้าที่เป็นสินค้าสำหรับขายเพื่อแสวงหาผลกำไร
ดังนั้นวิถีชีวิตและโครงสร้างสังคมของชุมชนจึงไม่ได้เปลี่ยนแปลง
ไปอย่างสิ้นเชิง สิ่งที่เกิดขึ้นนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ
Bronislaw Malinowski ที่อธิบายว่าวัฒนธรรมล้วนตอบสนอง
สนองความต้องการของพื้นฐานของชีวิต (ยศ สันตสมบัติ.
2556 : 37) ดังนั้นวัฒนธรรมสิ่งประดิษฐ์ในยุคนี้จึงมีบทบาท
หน้าที่ที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของชุมชนด่านเกวียน
และหากวิเคราะห์ในเชิงโครงสร้างตามแนวคิดของ ของ A.R.
Radcliffe Brown ที่มองว่าสังคมมีโครงสร้างและระบบ
ระบบจะทำงานสอดประสานกันเพื่อให้สังคมดำเนินไปอย่าง
ราบรื่น (ยศ สันตสมบัติ. 2556 : 35) จะพบว่าเมื่อความต้องการ
ของปัจเจกถูกตอบสนอง ชุมชนก็ได้สร้างระบบและกลไกการ
ดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนขึ้น กล่าวคือ
โครงสร้างของระบบจะมีเครื่องปั้นดินเผาและอาชีพเกษตรกรรม
เป็นศูนย์กลาง ระบบวิถีชีวิตและบริบทต่างๆ ของชุมชนถูก
ขับเคลื่อนด้วยศูนย์กลางดังกล่าว โดยมีปัจจัยภายนอกทั้ง
จากนายทุนและพ่อค้าคนกลางเป็นกลไกเสริมในเรื่องการ
แลกเปลี่ยนสินค้าและรายได้ให้กับชุมชน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนแบบดั้งเดิม ช่วงเวลา ก่อน พ.ศ.2500
ที่มา : Bubble Chart โดยผู้วิจัย

1.2 ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2500 – พ.ศ. 2520

1.2.1 พัฒนาการภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาดั้งเดิมถูกพัฒนาสู่กระบวนการออกแบบ โดยนักวิชาการ นักศึกษา ศิลปิน และกลุ่มคนตุลา ได้แก่ ทวี รัชนิกร วทีญญ ญ กลางปรีชา พงษ์ภักดี วิโรจน์ ศรีสุโร พิศ ป้อมสินทรัพย์ วัฒนา ป้อมชัย ไชยพร เกิดมงคล สุदारัตน์ เกิดมงคล สุวณีย์ เนตรวงษ์ พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ ฯลฯ กลุ่มคนเหล่านี้ได้เข้ามาศึกษาแลกเปลี่ยนภูมิปัญญากับครูช่างปั้นพื้นบ้านในชุมชน โดย ทวี รัชนิกร ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) พ.ศ.2548 หนึ่งในกลุ่มคนที่เข้ามาในช่วงเวลาดังกล่าว ได้กล่าวถึงเหตุผลของการเข้ามาในชุมชนไว้ว่า

...ผมเข้าไปในด้านเกวียนปี พ.ศ.2503 จากการชักชวนของ อาจารย์วทีญญ ญ กลาง ท่านต้องการนำศิลปะพื้นบ้านมาใช้กับสถาปัตยกรรม ส่วนผมก็นำเครื่องปั้นมาประยุกต์กับการสอน โดยพานักศึกษาเข้าไปปั้นนกกอก โคมไฟ เป็นประโยชน์ใหม่ซึ่งแต่เดิมนี่เขาทำแต่ โอ่งน้ำ ไหปลา ร้า ครก ที่รองขาดูกับข้าว ในยุคนั้นเริ่มมีพลาสติก มีหม้อโลหะเข้ามาตีตลาด ดังนั้นจึงต้องออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มีรูปแบบการใช้งานใหม่ และผลิตได้จำนวนมากกว่าเดิม เช่น โอ่งแบบเดิมใส่ในเตาเผาได้เพียง 15 ใบ แต่แจกันรูปนกกอก กระเช้าต้นไม้ รูปตุ๊กตาใส่เตาเผาได้เป็น 100 ใบ และขายดีมากในช่วงเวลานั้น... (ทวี รัชนิกร. 2559 : สัมภาษณ์)

ในประเด็นนี้ อยู่ เปลี่ยนกระโทก ปรากฏชาวบ้านอาวุโส ได้กล่าวเสริมไว้อย่างน่าสนใจว่า

...เมื่อ อ.ทวี รัชนิกร อ.ปรีชา คงภักดี อ.สุวิท ช่างเหล็ก เข้ามาในด้านเกวียน ช่วงประมาณปี พ.ศ. 2500 มาออกแบบ มาเปลี่ยนรูปแบบ ช่างปั้นแต่เดิมจากปั้นโอ่งได้เตาละ 300-400 บาท คนด้านเกวียนอย่างเก่งที่สุดก็ทำได้ 3,000 บาทต่อเตา พออาจารย์เหล่านี้มาก็มาสอนปั้นเครื่องประดับ เป็นแจกัน เเผาเตาหนึ่งได้ 7,000-8,000บาท คนด้านเกวียนฮือฮามาก... (อยู่ เปลี่ยนกระโทก. 2559 : สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงจากผลิตภัณฑ์เพื่อใช้สอยมาเป็น

ผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์ซึ่งสร้างรายได้ให้กับชุมชนเป็นอย่างมาก การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดังกล่าวเกิดจากกลุ่มคนภายนอกที่ได้นำกระบวนการออกแบบมาประยุกต์ร่วมกับภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน จนเกิดผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจมากมายในช่วงเวลานี้ เช่น กระเช้าแขวน นกฮูกฉลุลาย กระถางบัว แจกัน กระเบื้องพื้น และกระเบื้องผนัง โดยสีของภาชนะดังกล่าวยังคงเป็นสีดำที่เกิดจากการเผาในอุณหภูมิสูง ซึ่งการเผาผลิตภัณฑ์ให้เป็นสีดำดังกล่าว ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์รูปแบบดั้งเดิมยังคงมีการผลิตอยู่อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ในยุคนี้เกิดเครื่องปั้นดินเผาแบบทัศนศิลป์ขึ้น คืองานประติมากรรมขนาด นูนสูง ลอยตัวสำหรับเทคโนโลยีการผลิตเป็นการผลิตแบบดั้งเดิมแต่เน้นปริมาณคนมากขึ้น การขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ยังใช้พะมอนไม้เป็นหลัก ในการเผายังใช้เตาจอมปลวกจนกระทั่งพ.ศ.2512 ได้เกิดนวัตกรรมเตาก่อ โดย ปิ่น บุญเนตร เป็นผู้คิดค้นขึ้น (เครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน. 2546 : 16) โดยเตาก่อสามารถสร้างในบริเวณบ้านได้ และมีกระบวนการเผาเหมือนเตาจอมปลวกทุกอย่าง ดังนั้นเตาจอมปลวกที่ตั้งอยู่ไกลจากชุมชนจึงล้าสมัยและถูกเลิกใช้ในเวลาต่อมา

ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ ล้วนเกิดจากความรู้ของกลุ่มอาจารย์ นักศึกษา และบุคคลภายนอกที่เข้ามาในชุมชน ซึ่งหลายคนมีบทบาททางการเมืองจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 และ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 เช่น ทวี รัชนิกร ไชยพร เกิดมงคล สมานแสงทอน นิคม ฉิมนอก สุदारัตน์ เกิดมงคล สุวณีย์ เนตรวงษ์ วัฒนา ป้อมชัย เป็นต้น ดังนั้นในการศึกษาพัฒนาการภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาในช่วงเวลานี้ จึงจำเป็นต้องศึกษาที่มา และแนวความคิดของกลุ่มคนตุลาให้ลึกซึ้งด้วย จึงจะสามารถเข้าใจบทบาท และอิทธิพลของกลุ่มคนดังกล่าวที่มีต่อชุมชนด้านเกวียนได้กว้างและลึกยิ่งขึ้น โดยกลุ่มคนตุลาเหล่านี้ ก่อนเข้ามาในชุมชนได้มีบทบาทในการเคลื่อนไหวทางการเมืองในจังหวัดนครราชสีมา ด้วยเหตุการณ์ทางการเมืองขณะนั้น รัฐบาลโดย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำเนินนโยบายในลักษณะปราบปรามคอมมิวนิสต์ ส่งผลให้เกิดการกวาดล้างและประหารชีวิตผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์เป็นจำนวนมาก อีกทั้งการปกครองยังเป็นไปในลักษณะเผด็จการทหารที่จำกัดสิทธิเสรีภาพทางความคิดทางการเมืองแสดงออก และมีการเอารัดเอาเปรียบภาค

ประชาชนหลายประการ รวมถึงการที่ภาครัฐอนุญาตให้สหรัฐอเมริกาที่สนับสนุนนโยบายปราบปรามคอมมิวนิสต์เข้ามาตั้งฐานทัพในจังหวัดนครราชสีมาเพื่อใช้เป็นฐานส่งเครื่องบินในการทำสงครามเวียดนาม ประเด็นต่างๆ เหล่านี้จึงเป็นชนวนเหตุให้ขบวนการนักศึกษาไทยเกิดการเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อต่อต้านรัฐบาลทหารอย่างเต็มตัว โดยการเคลื่อนไหวดังกล่าวเป็นไปในลักษณะการตั้งกลุ่มและใช้เครื่องมือทางการสื่อสาร เช่น ศิลปะ ดนตรี กีฬาฯ ในการแสดงออก ในช่วงเวลาดังกล่าววาทกรรมสำคัญที่ทำให้เกิดแรงกระเพื่อมทางความคิดไปทั่วประเทศ คือ “วาทกรรมคนรุ่นใหม่ที่เป็นหนี้สังคม” วาทกรรมนี้มีทัศนะห่วงใยหรือรู้สึกว่าคุณเป็นหนี้ประชาชนที่เสียภาษีและทำงานอย่างทุกข์ยาก ถูกกดขี่จากผู้มีอำนาจและนายทุน และมหาวิทยาลัยก็มาจากภาษีของประชาชน ภายหลังเมื่อวาทกรรมนี้ได้แพร่หลายออกไปในพื้นที่การศึกษาต่างๆ รวมถึงพื้นที่การศึกษาในจังหวัดนครราชสีมา จึงทำให้เกิดกิจกรรมอาสาเพื่อพัฒนาชุมชนขึ้น และกิจกรรมดังกล่าวก็ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดความคิดทางการเมืองของนักศึกษาสู่ภาคประชาชน ส่งผลให้กิจกรรมนี้ถูกจับตาโดยรัฐบาลและเป็นชนวนให้เกิดการปะทะกันระหว่างภาครัฐและปัญญาชนในเวลาต่อมา ในประเด็นนี้ สมาน แสงทอง อดีตนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้กล่าวถึงบทบาทของกิจกรรมค่ายอาสาดังกล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า

...กิจกรรมค่ายอาสาเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น โดยเราจะรับบริจาคหนังสือและนำไปให้โรงเรียน อาสาทำถนน ทำห้องน้ำ ซ่อมทั่วไป เราเดินทางออกค่ายในพื้นที่ต่างๆ ในโคราชเพื่อพัฒนาชุมชน แต่ในช่วงเวลานั้นภาครัฐได้นำภาพยนตร์เสรีภาพกับคอมมิวนิสต์มาฉายทุกอำเภอ และมีหนังสือมิตรภาพของอเมริกัน โดยสื่อสารว่าคอมมิวนิสต์เป็นปีศาจ ดังนั้นกิจกรรมต่างๆ ที่ทำเพื่อสังคม ทำให้ชาวบ้านกลัว ที่บ้านผมก็จะไม่ชอบไม่ชอบให้ผมออกค่ายอาสา ผมเลยไม่กลับบ้าน เพราะกำนันและผู้ใหญ่ในหมู่บ้านมองผมอย่างแปลกแยก ผมไปไฮปาร์คที่อนุสาวรีย์ย่าโมทุกอาทิตย์ ก็จะมีประเด็นการเมืองต่างๆ มีการประท้วงต่างๆ กลุ่มนักศึกษา ก็ไปแสดงออก และพอเสร็จกิจกรรมผมก็

จะอาศัยนอนที่วิทยาลัยฯ สมัยนั้นผมเรียนอยู่ปี 1 ขณะนั้นพี่เปี้ยก สุรพล ปัญญาวิริยะ เรียนอยู่ปี 4 และพี่สุขสันต์ เหมือนนิรุจน์ ก็เพิ่งเข้ามาเป็นอาจารย์พิเศษ พี่สุขสันต์คอยช่วยเหลือผมในตอนนั้น โดยให้ผมไปเขียนป้ายติดถนนราชดำเนินที่กรุงเทพฯ และให้ทำกิจกรรมทางการเมืองต่างๆ ด้วยกัน จนภายหลังผมก็เข้ากลุ่มแนวร่วมศิลปินแห่งประเทศไทย ซึ่งมีแนวความคิดเรื่องศิลปะกับสังคม ร่วมกับ อ.สุขสันต์ พี่เปี้ยก สุรพล และวัฒนา ป้อมชัย... (สมาน แสงทอง. 2559 : สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างเข้มข้น และกิจกรรมอาสาที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดความคิดทางการเมืองให้กับภาคประชาชน โดย ไชยพร เกิดมงคล อดีตนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้กล่าวเสริมถึงเหตุการณ์ในช่วงเวลาดังกล่าวไว้อย่างน่าสนใจเช่นกันว่า

...ในช่วงเวลานั้นกองทัพอเมริกันมาตั้งฐานทัพในโคราชตั้งแต่สมัยผมอยู่มัธยม ตอนนั้นสังคมโคราชมีบาร์ฝรั่ง ทำให้ผมรู้จักเพลงที่มันเป็นการปฏิวัติดนตรีของวูดสต็อก (Woodstock) ทำให้ผมรู้ว่า เจน ฟอนต้า บ็อบ ดีแลนดี คนอีกหลายๆ คนที่ไปประท้วงสงครามเวียดนาม ที่ต่อต้านอเมริกันส่งคนไปฆ่าเวียดนาม ดังนั้นจึงทำให้ผมเห็นว่ามีความคิดที่แตกต่าง ทำให้ผมตอนนั้นในฐานะนักศึกษาที่เป็นปัญญาชนซึ่งมีความคิดไม่สนับสนุนสงครามอยู่แล้ว ต้องออกมาเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านอเมริกัน รัฐบาลไทยและยังต่อต้านการทุจริตทุกรูปแบบทั้ง ขับไล่ผู้ว่าไล่ผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคนิคฯ และอีกมากมาย โดยใช้เครื่องมือคือโปสเตอร์ ทำภาพพิมพ์ แจกใบปลิวกับอารมณ์ พงศ์พจน์ และสนาม จันทร์เกาะ... (ไชยพร เกิดมงคล. 2559 : สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้น ทำให้เห็นแนวคิดของปัญญาชนในพื้นที่โคราช ที่ไม่สนับสนุนการเข้ามาตั้งฐานทัพของสหรัฐอเมริกา และมองว่ารัฐสนับสนุนการฆ่าประชาชนเวียดนามในทางอ้อม จึงทำให้การเคลื่อนไหวต่อต้านของภาคปัญญาชนทวีความเข้มข้นขึ้นเรื่อยๆ ทั้งในระดับภูมิภาคและในส่วนกลาง ส่งผลให้เกิดการปะทะกันระหว่างนักศึกษา

กับรัฐบาล ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ซึ่งภายหลัง การปะทะสิ้นสุดลง เป็นนักศึกษาและประชาชนเป็นผู้ชนะ โดยรัฐบาลเผด็จการทหารของจอมพลถนอม กิตติขจร พ้น จากอำนาจ ในประเด็นนี้ สุรพล ปัญญาวิริยะ อดีตนักศึกษา วิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้กล่าวถึง เหตุการณ์ในช่วงเวลาดังกล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า

...ภายหลังจากประชาธิปไตยได้รับชัยชนะ ในปี พ.ศ. 2518 มีการเฉลิมฉลองและมีการเขียนป้ายคัดเอาท์ ขนาดใหญ่ และทางศิลปินจากโคราชก็ร่วมเขียนด้วย โดยเขียนกันบนชั้น 4 ตึกออกแบบ ที่วิทยาลัยฯ เมื่อ เขียนเสร็จก็ขึ้นเข้ากรุงเทพฯ โดยนำไปติดตั้งที่เกาะ กลางถนนราชดำเนิน ในเวลาต่อมาเราก็ขับไล่ ฐานทัพอเมริกาที่ตั้งอยู่ในโคราช โดยใช้คัดเอาท์เป็น เครื่องมือแสดงออก เราก็เขียนกันที่ชั้น 4 ตึก ออกแบบเหมือนเดิม... (สุรพล ปัญญาวิริยะ. 2559 : สัมภาษณ์)

ในประเด็นข้างต้น ไชยพร เกิดมงคล ก็ได้ กล่าวเสริมถึงเหตุการณ์ดังกล่าวอย่างน่าสนใจว่า

...ภายหลังจากชัยชนะของนักศึกษาและประชาชน เจ้าหน้าที่ได้มาตามจับบรรดาแกนนำในโคราชที่ เคลื่อนไหวที่ลานย่าโม โดย อ.ทวี รัชนิกร อ.สุขสันต์ เหมือนนิรุจน์ ถูกจับที่วิทยาลัยเทคนิคฯ ช่วง ประมาณ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 อ.ปรีชา คงภักดี จาก โรงเรียนราชสีมาก็โดนจับ และก็ยังมาตามจับพี่ตุ๊ก (สุภารัตน์ เกิดมงคล) พี่ต้อย (สุวณีย์ เนตรวงษ์) ที่ ด่านเกวียน ส่วนตัวผม มงคล อุทก สุรพล ปัญญา วิริยะ หมูพงษ์เพ็ญไม่โดนจับ สำหรับอาจารย์ทวี โคน หมายตัวเพราะแกลเป็นผู้นำกลุ่มนักศึกษาให้มีความรักชาติ มองเห็นสิทธิเสรีภาพ อาจารย์และพวก ตึก ต้อยก็ติดคุกที่กองเมืองโคราช 3 เดือน และได้ ออกมาตอนรัฐบาลเปลี่ยนนโยบาย... (ไชยพร เกิดมงคล. 2559 : สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวของ ไชยพร เกิดมงคล ทำให้ เห็นว่าสถานการณ์ภายหลังจากการได้รับชัยชนะไม่ได้เป็น ไปอย่างราบรื่น ภาครัฐยังคงถูกครอบงำโดยเผด็จการทหาร และเมื่อเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 เกิดขึ้น ทหารกลับ มามีอำนาจอีกครั้ง จึงได้มีการตามจับแกนนำ และนักศึกษา

โดยพื้นที่โคราชแกนนำหลายคนก็ได้ถูกจับตามที่กล่าวมา ข้างต้น ซึ่งเมื่อสถานการณ์ทางการเมืองคลี่คลายลงภายหลัง แกนนำเหล่านี้ก็ได้ถูกปล่อยตัวออกมา และกลุ่มคนดังกล่าว ส่วนหนึ่งก็ได้เดินทางเข้ามาในชุมชนด่านเกวียน ซึ่งการเข้า มาของกลุ่มคนเหล่านี้ ก็ส่งผลให้ชุมชนด่านเกวียนเกิดความ เปลี่ยนแปลงเพราะความรู้ความสามารถของกลุ่มคนดังกล่าว ในประเด็นนี้ สุวณีย์ เนตรวงษ์ ได้กล่าวถึงบทบาทของกลุ่ม คนตุลาต่อชุมชนด่านเกวียนไว้อย่างน่าสนใจว่า

...ตั้งแต่ อ.ทวี รัชนิกร กลุ่มอาจารย์ นักศึกษากลุ่ม คนตุลา กลุ่มพวกเพื่อชีวิต เข้ามาในด่านเกวียน ชุมชนก็ถูกขับเคลื่อนโดยคนเหล่านี้ มีการพัฒนาขึ้น ในหลายๆ ด้าน ทั้งกีวี ดนตรี ศิลปะ สังคม การเมือง เศรษฐกิจ โดยเฉพาะการพัฒนาด้านรูปแบบ เครื่องปั้นดินเผา ที่ส่งผลให้เกิดผลงานหลากหลาย และมีร้านค้าเกิดขึ้นหลายร้าน เศรษฐกิจในช่วงนั้น ถือว่าดี ถ้ากลุ่มคนเหล่านี้ไม่เข้ามา ด่านเกวียนก็ยังคงเป็นสังคมของช่าง ที่ปั้นโอ่ง หม้อ ไห คงไม่พัฒนา มาไกลจนทุกวันนี้... (สุวณีย์ เนตรวงษ์. 2559 : สัมภาษณ์)

ในประเด็นข้างต้นนี้ ไชยพร เกิดมงคล ยัง ได้กล่าวขยายความถึงกลุ่มคนตุลา กับบทบาทการพัฒนา ชุมชนด่านเกวียนไว้อย่างน่าสนใจเช่นกันว่า

...หลังเหตุการณ์ทางการเมือง อ.ทวี รัชนิกร และ กลุ่มคนตุลาได้กลับเข้าไปในด่านเกวียน โดยอ.ทวี เข้าไปออกแบบตุ๊กตา อ.ปรีชา คงภักดี ทำกระเช้า อ.สนั่น ปั้นกายวิภาคคนเป่าแคน อ.วิโรจน์ ศรีสุโร ออกแบบกระเบื้องหกเหลี่ยม ทำให้งานด่านเกวียน มีความหลากหลายมาก ส่วนผมเข้าไปก่อตั้งร้าน อ่างแดงเซรามิก กับตุ๊กและต้อย ช่วงปี พ.ศ.2518 พวกเราเข้าไปพัฒนาชุมชนจนภายหลังผมได้เป็น ประธานชมรมเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน เราผลักดันให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนได้ส่งออกต่าง ประเทศ และผมยังเป็นประธาน SME และอีก หลากๆ อย่าง... (ไชยพร เกิดมงคล. 2559 : สัมภาษณ์)

โดยสรุป บทบาทของคนตุลาในชุมชนด่าน เกวียนดังที่กล่าวมาข้างต้น เกิดจากความรู้ที่ได้รับจากการ

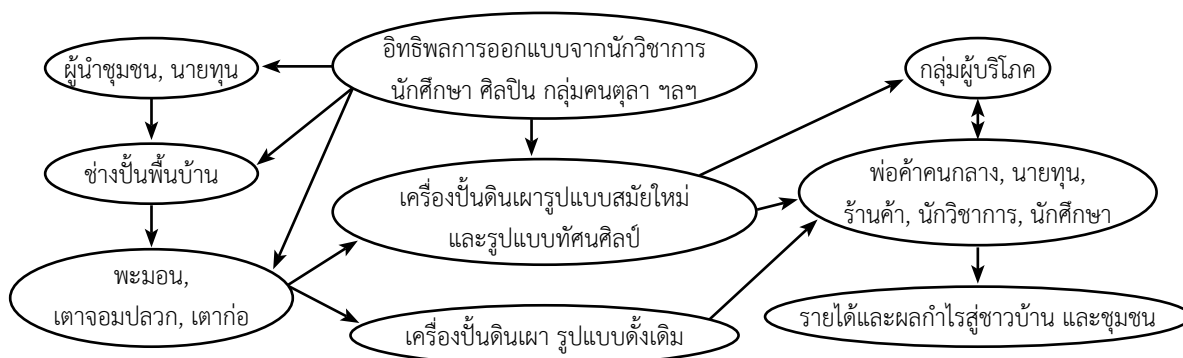

ศึกษาในสถาบันการศึกษา ส่งผลให้กลุ่มคนตุลาามีวิธีการและเครื่องมือที่จะต่อสู้กับภาครัฐและเอกชน และยังสามารถขับเคลื่อนชุมชนด้านเกวียนให้ก้าวหน้าในทุกๆด้าน ดังนั้นการเข้ามาของคนตุลา จึงสร้างปรากฏการณ์ให้กับชุมชนอย่างมากมาย ทั้งการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาต่วนเกวียนของ ทวี รัชนิกร การเกิดผลงานเครื่องปั้นดินเผา รูปแบบทัศนศิลป์โดย วัฒนา ป้อมชัย และ สมาน แสงทอง การต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิต่างๆ การขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนของร้านอำแดง (ไชยพร เกิดมงคล) ร้านชาวดิน (นิคม ฉิมนอก) ไปสู่การค้าการส่งออก รวมถึงการนำสุนทรียะทางศิลปะดนตรี กวี ฯลฯ มาให้กับพื้นที่ชุมชนด้านเกวียน จึงสามารถกล่าวได้ว่า กลุ่มคนตุลาามีบทบาทและอิทธิพลอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนเปลี่ยนแปลงชุมชนให้เจริญก้าวหน้าอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ของชุมชนด้านเกวียน

1.2.2 การตลาด ถือเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมกับการตลาดแบบแลกเปลี่ยนสินค้าในอดีต เนื่องจากวิถีชีวิตและผู้คนในชุมชนในช่วงเวลานี้ยังมีความเอื้อเพื่อเอื้อแผ่ และเอื้ออาหารต่อกันมาก ดังนั้นการตลาดในยุคนี้จึงเป็นไปแบบพึ่งพาอาศัยกัน ช่วงเวลานี้มีการออกแบบสินค้ามากมายหลากหลายรูปแบบ และเป็นการทำเพื่อขายมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ชุมชนยังการพัฒนากระบวนการเผาให้ก้าวหน้าขึ้น เพราะต้องการผลิตเพื่อให้ทันต่อความต้องการของผู้บริโภค เมื่อชุมชนมีเตาก่อด้วยอิฐที่สามารถเผาผลิตภัณฑ์ได้จำนวนมาก ส่งผลให้ชุมชนมีรายได้และผลกำไรสูงขึ้น ดังนั้นชุมชนในยุคนี้จึงเริ่มมีบรรยากาศธุรกิจเชิงพาณิชย์ เริ่มมีโรงงานและร้านค้าเครื่องปั้นดินเผาเกิดขึ้นในชุมชน เช่น ไทยอิม จงประเสริฐ ดินดำ มาลัยดินเผา เป็นต้น กลุ่มร้านค้าและโรงงานที่กล่าวมา จะเป็นกลุ่มที่สามารถตลาดและกำหนดราคาเองได้ นอกจากนี้การตลาดของด้านเกวียนยังถูกกำหนดจากผู้บริโภคอีกทางหนึ่ง จากการสั่งสินค้าผ่านพ่อค้าคนกลาง

และจากการเข้ามาหาซื้อสินค้าด้วยตนเอง

1.2.3 กระบวนการสร้างบทบาทหน้าที่สู่การสร้างระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาต่วนเกวียน ในช่วงเวลานี้อิทธิพลระบบทุนนิยมเริ่มเข้ามามีบทบาทในชุมชน และชุมชนได้เลือกที่จะเปลี่ยนวัฒนธรรมของตนให้กลายเป็นสินค้าเชิงพาณิชย์ โดยได้รับอิทธิพลจากกลุ่มคนภายนอกและกลุ่มคนตุลา ที่นำกระบวนการออกแบบมาประยุกต์ใช้กับภูมิปัญญาดั้งเดิม ทำให้ผลิตภัณฑ์มีรูปแบบใหม่และขายได้ในราคาที่สูงขึ้น การเลือกดังกล่าวส่งผลให้บทบาทหน้าที่ของเครื่องปั้นดินเผาต่วนเกวียน เปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่จากเครื่องมือเพื่อดำรงชีพกลายเป็นเครื่องมือเชิงพาณิชย์ และภายหลังเมื่อเตาก่อถูกสร้างขึ้น ชุมชนก็ได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจครั้งใหญ่ กล่าวคือ ระบบการผลิตแบบดั้งเดิมได้ล้าสมัย การผลิตแบบใหม่สามารถผลิตได้ที่บ้านเรือนของตน วิถีชีวิตและสังคมการผลิตจึงได้ย้ายจากโรงปั้นตามตะกุดมาสู่บ้านเรือน การผลิตสินค้าภายในบ้านทำให้สามารถผลิตงานได้จำนวนมาก และทันต่อความต้องการของตลาด เมื่อรายได้และผลกำไรของช่างปั้นและนายจ้างสูงขึ้น ททรัพย์สินดังกล่าวก็ได้สร้างชนชั้นทางสังคมของชุมชนด้านเกวียนขึ้นมา โดยเป็นไปในลักษณะทุนนิยมระยะแรกคือ สังคมชนชั้นทางเศรษฐกิจแบบนายจ้างและลูกจ้าง การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนในช่วงเวลานี้ แสดงให้เห็นว่าเครื่องปั้นดินเผาต่วนเกวียนเริ่มมีบทบาทต่อบริบทต่างๆ ของชุมชนตั้งแต่ระดับปัจเจกจนถึงระดับโครงสร้าง ทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมของชุมชน ล้วนถูกขับเคลื่อนให้ก้าวหน้า และเจริญเติบโตขึ้นด้วยเครื่องปั้นดินเผาต่วนเกวียน ดังนั้นในช่วงเวลานี้เครื่องปั้นดินเผาต่วนเกวียนจึงกลายเป็นศูนย์กลางของโครงสร้างและระบบกลไกของชุมชน และเริ่มดำรงอยู่อย่างเข้มแข็ง ดังภาพที่ 2 โดยมีบทบาทหน้าที่เป็นเครื่องมือทางเศรษฐกิจ ที่ขับเคลื่อนชุมชนจนกลายเป็นชุมชนการค้าเครื่องปั้นดินเผาที่สำคัญในเวลาต่อมา

ภาพที่ 2 ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน พ.ศ.2500-2520
ที่มา : Bubble Chart โดยผู้วิจัย

1.3 ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2521 – พ.ศ. 2543

1.3.1 พัฒนาการภูมิปัญญาการผลิต

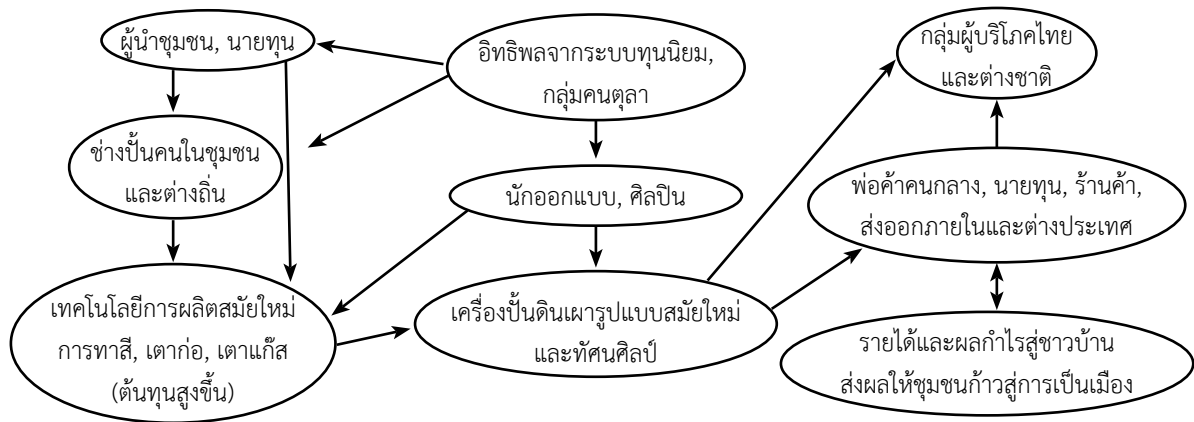
เครื่องปั้นดินเผา ในยุคนี้ภูมิปัญญาได้ก้าวหน้าขึ้นอีกขั้นด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้ชุมชนสามารถผลิตสินค้าเพื่อจำหน่ายได้เป็นจำนวนมาก ส่งผลให้ชุมชนเติบโตเป็นชุมชนอุตสาหกรรมอย่างเต็มตัว โดย พิศ ป้อมสินทรัพย์ เจ้าของกิจการร้านดินเผา ถือเป็นบุคคลสำคัญที่นำชุมชนให้ก้าวไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรมสมัยใหม่ โดยนำความรู้ทางการผลิตเซรามิก เช่น การปรับปรุงเนื้อดิน การทำเคลือบ การปรับปรุงเตาก่อ และเทคนิคการเผาแบบสมัยใหม่ นอกจากนี้ยังนำเอาเทคโนโลยีทางการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่ทันสมัย เช่น เครื่องกวนน้ำดิน เครื่องนวดและรีดดิน แป้นหมุนไฟฟ้า เตาแก๊ส ฯลฯ เข้ามาสู่ชุมชน การเข้ามาของเทคโนโลยีดังกล่าวก็ทำให้เทคโนโลยีดั้งเดิมของด่านเกวียนต้องเลือนหายไปจากพื้นที่ เช่นพะม่อนไม้ เนื่องจากพะม่อนไม้ต้องอาศัยคนช่วยหมุน แต่แป้นหมุนไฟฟ้าสามารถขึ้นรูปภาชนะได้โดยไม่ต้องใช้คนช่วยหมุน ส่งผลให้แป้นหมุนแบบพะม่อนไม้ล้าสมัย และถูกยกเลิกใช้ในเวลาต่อมา สำหรับการออกแบบในช่วงเวลานี้เป็นการออกแบบตามใบสั่งของลูกค้าเป็นส่วนใหญ่ ผลิตภัณฑ์สำคัญในช่วงเวลานี้ได้แก่ สร้อยดินเผา ที่คิดค้นโดย สมาน แสงทอน และภาชนะพวกแจกันที่ทำเลียนแบบของเก่า โดยร้านชาวดิน และร้านดินเผา ซึ่งเป็นที่นิยมมากจากกลุ่มลูกค้าทางตะวันตก นอกจากนี้ก็มี อ่างบัว อ่างน้ำรินที่ใช้ประดับฮวงจุ้ย เป็นต้น ขณะเดียวกันในช่วงเวลานี้งานเครื่องปั้นดินเผาแบบทัศนศิลป์เริ่มเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคมากยิ่งขึ้น แต่สวนทางกับงานเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมที่เริ่มเลือนหายไปจากชุมชน เนื่องจากไม่เป็นที่ต้องการของท้องตลาด

1.3.2 การตลาด เป็นช่วงเวลาของการค้าขายเชิงพาณิชย์

เนื่องจากเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเป็นต้องการจากผู้บริโภคเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้ช่วงเวลานี้สินค้าได้ถูกส่งออกไปขายทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยบทบาทของการส่งออกในช่วงเวลานี้ ถือว่ากลุ่มคนตุลามีบทบาทในการส่งออกเป็นอย่างมาก เช่น ร้านชาวดิน ของ นิคม ฉิมนอก และร้านอำแดง ของ ไชยพร เกิดมงคล นอกจากนี้ ร้านดินเผาของ พิศ ป้อมสินทรัพย์ ก็มีบทบาทสำคัญในการส่งออกในช่วงเวลานี้เช่นกัน นับได้ว่าช่วงเวลานี้เป็นช่วงเวลาในระบบทุนนิยมเบ่งบาน การค้าเชิงพาณิชย์ที่เติบโตขึ้นในพื้นที่ส่งผลให้มีร้านค้า มีโรงงานขนาดกลาง ขนาดเล็ก มีนายทุน พ่อค้าคนกลาง พ่อค้ารายย่อยมากยิ่งขึ้น มีรายได้หมุนเวียนในชุมชนมากมาย ชุมชนเติบโตขึ้นจนกลายเป็นชุมชนเมืองที่มีความเจริญในทุกๆ ด้าน ในช่วงเวลานี้สินค้าขายดีส่วนหนึ่งเป็นเพราะวงดนตรีคนด่านเกวียน ซึ่งมีสมาชิกคือ สมาน แสงทอน (กลุ่มคนตุลา) ผู้คิดค้นสร้อยดินเผา เดินทางไปเล่นคอนเสิร์ตตามพื้นที่ต่างๆ จะนำเอาสร้อยดินเผาหอยติดตัวไปด้วย และบางส่วนก็ขายให้กับผู้สนใจทั่วไป นอกจากนี้การที่สร้อยขายดีก็เป็นผลพวงมาจากละครเรื่องน้ำพุ ที่ตัวละครเอกอำพล ลำพูน ใส่สร้อยดินเผาด่านเกวียน ส่งผลให้สร้อยดินเผาเป็นที่ต้องการจากผู้บริโภคเป็นอย่างมาก(เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน. 2546 : 18)

1.3.3 กระบวนการสร้างบทบาทหน้าที่

สู่การสร้างระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ในช่วงเวลานี้ชุมชนได้รับอิทธิพลจากระบบทุนนิยมจากกลไกทางการค้า และนโยบายทางเศรษฐกิจจากภาครัฐ ส่งผลให้ชุมชนและวัฒนธรรมสิ่งประดิษฐ์ต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาวะดังกล่าว กล่าวคือ ช่าง

ภาพที่ 3 แสดงระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาตามเกี่ยวใน ช่วง พ.ศ. 2521-2543
ที่มา : Bubble Chart โดยผู้วิจัย

บ้านพื้นบ้านต้องเข้าไปอยู่ในโรงงานผลิต และทำงานแบบ ลูกจ้าง ปฏิสัมพันธ์ของช่างปั้นและผู้คนในชุมชนจึงเริ่มลดลง เกิดลักษณะต่างคนต่างอยู่มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้การที่ชุมชน เลือกลูกเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่มาช่วยผลิตสินค้าให้ได้จำนวนมาก ส่งผลให้ชุมชนมีรายได้มากมาย จากการขายสินค้าส่ง ออกทั้งในและต่างประเทศ ในช่วงเวลานี้ชุมชนได้ร่วมกัน สร้างบทบาทหน้าที่ของเครื่องปั้นดินเผาตามเกี่ยวในให้กลายเป็น เครื่องมือทางเศรษฐกิจที่ทรงพลัง และจากการที่ เครื่องปั้นดินเผาขายดีมาก ทำให้ทรัพย์สินของนายจ้างพุ่งสูง ขึ้น ส่งผลให้เกิดช่วงชั้นทางสังคมที่กว้างขึ้น ซึ่งหากมอง เจริญโครงสร้างและระบบกลไกแล้วจะพบว่า ระบบกลไกการ ดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาตามเกี่ยวในในช่วงเวลานี้ ชุมชน มีเครื่องปั้นดินเผาตามเกี่ยวในเป็นศูนย์กลางของโครงสร้าง ซึ่งระบบและกลไกเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ของชุมชนถูกขับเคลื่อนด้วยรายได้และกำไรมากมายจาก การค้าเครื่องปั้นดินเผา เมื่อชุมชนมีรายได้มากขึ้นจึงผลักดัน ชุมชนให้ก้าวไปสู่การเป็นเมืองมากยิ่งขึ้น ดังภาพที่ 3

1.4 ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2544 – ปัจจุบัน

1.4.1 พัฒนาการภูมิปัญญาการผลิต เครื่องปั้นดินเผา ภูมิปัญญาของเครื่องปั้นดินเผาตามเกี่ยวใน ถูกพัฒนามาสู่ความหลากหลายทางการผลิตเพื่อนำเสนอผล งามรูปแบบใหม่ๆ ในช่วงเวลานี้มีกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่จบ ทางออกแบบเครื่องปั้นดินเผา รวมถึงบุคคลภายนอกได้เข้า มาอาศัยในชุมชนเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะช่างปั้นต่างถิ่น ที่เข้ามาเป็นลูกจ้าง และบางส่วนก็เข้ามาเป็นเจ้าของกิจการ ร้านค้าในชุมชน จากความหลากหลายของผู้คนดังกล่าว ทำให้การออกแบบผลิตภัณฑ์ในช่วงเวลานี้เต็มไปด้วยงานรูป

แบบใหม่ๆ โดยจะเน้นไปตามความต้องการของตลาดและ ตามใบสั่งของลูกค้า สินค้าที่เกิดขึ้นในยุคนี้ที่โดดเด่นก็เช่น งานตุ๊กตาทาสี และภาชนะทาสีรูปแบบต่างๆ สีที่ทาสีจะใช้สี น้ำพลาสติก และสีน้ำมัน โดยทาสีผลิตภัณฑ์ให้มีสีที่สดใส เพื่อสร้างจุดสนใจให้กับลูกค้า ในด้านเทคโนโลยีการผลิตใน ยุคนี้เต็มไปด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย แต่สวนทางกับวัตถุดิบ และพลังงานที่เริ่มหายากและมีราคาแพง กล่าวคือ ดินและ ฟืนที่ดีจากแหล่งต่างๆ เริ่มหมดลง จึงเริ่มมีการหาแหล่งดิน และฟืนใหม่ตามพื้นที่ที่ไกลออกจากชุมชนตามเกี่ยวในออกไป ดังนั้นราคาดินและฟืนจึงมีราคาสูงขึ้นตามค่าแรงและค่า ขนส่งในด้านเทคโนโลยีการเผาเริ่มใช้เตาก่อ และใช้เตาแก๊ส และเตาก่อก็ยังได้ถูกออกแบบและพัฒนาขึ้นให้มีช่องใส่ฟืน ด้านข้าง ช่างละ 1-2 รู ส่งผลให้อุณหภูมิในเตาสุกตัวอย่าง ทัวถึง (เวลาที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาตาม เกี่ยวใน. 2559 : สนทนากลุ่ม)

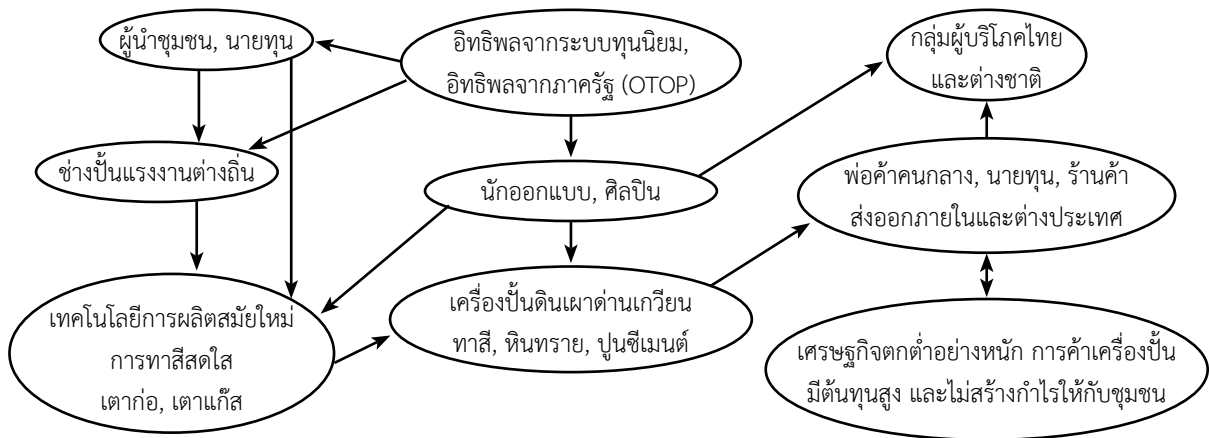
1.4.2 การตลาด การตลาดในช่วงเวลานี้

เป็นยุคของระบบทุนนิยมที่มุ่งเน้นการค้าเพื่อรายได้และ กำไรกันอย่างเต็มที่ และเมื่อนโยบาย OTOP ของรัฐบาลเข้า มามีบทบาทต่อชุมชน ในปี พ.ศ.2548 ส่งผลให้การค้าขาย ในพื้นมีการแข่งขันกันอย่างรุนแรงมากขึ้น เจ้าของกิจการ ต่างต้องการเร่งผลิตสินค้าเพื่อให้ทันต่อความต้องการของ ท้องตลาด ดังนั้นผู้ผลิตจึงต้องการช่างที่สามารถขึ้นรูปเชิง อุตสาหกรรมได้รวดเร็ว เมื่อช่างปั้นตามเกี่ยวในไม่สามารถขึ้น รูปเชิงอุตสาหกรรมได้ จึงจำเป็นต้องจ้างช่างปั้นต่างถิ่นที่มี ความสามารถมากกว่าแทน เช่น ช่างชาวศรีสะเกษ ชัยภูมิ บุรีรัมย์ ดังนั้นช่วงเวลานี้ช่างปั้นตามเกี่ยวในจึงเริ่มทยอยถูก เลิกจ้าง นอกจากการว่าจ้างช่างต่างถิ่นเพื่อเร่งกำลังการผลิต

ดังที่กล่าวมาแล้ว ช่วงเวลานี้มีการเร่งผลิตสินค้ารูปแบบใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา มีการลอกเลียนแบบสินค้าที่ขายดี มีการฟ้องลิขสิทธิ์ในรูปแบบสินค้า มีการขายสินค้าตัดราคา กันเพื่อระบายสินค้าของตนออก มีการลดอุณหภูมิการผลิตเพื่อประหยัดต้นทุน แล้วนำเอาผลิตภัณฑ์มาทาสีเพื่อเพิ่มมูลค่า ฯลฯ ปรากฏการณ์เหล่านี้ แสดงให้เห็นว่าชุมชนด้านเกี่ยวยได้ก้าวเข้าสู่ระบบทุนนิยมที่มุ่งเน้นแต่แสวงหาผลประโยชน์และผลกำไรอย่างเต็มรูปแบบ ต่อมาสภาพเศรษฐกิจภายหลังนโยบาย OTOP เริ่มชะลอตัวและเริ่มตกต่ำลง การค้าขายเครื่องปั้นดินเผาในพื้นที่เริ่มฝืดเคืองและมาตกต่ำถึงขีดสุดในช่วงปี พ.ศ.2558-ปัจจุบัน ส่งผลให้ร้านค้าและผู้ประกอบการต่างๆ จนถึงโรงงานหลายโรงงานต้องปิดตัวลง สภาวะดังกล่าวทำให้อาชีพการผลิตเครื่องปั้นไม่ได้เป็นอาชีพหลักที่คนด้านเกี่ยวยต้องการอีกต่อไป เนื่องจากทำแล้วไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน คนด้านเกี่ยวยในปัจจุบันจึงแสวงหาวัสดุอื่นๆ ที่มีต้นทุนต่ำและสร้างรายได้มากกว่าแทน เช่น หินทราย ปูนซีเมนต์ ฯลฯ นอกจากนี้คนด้านเกี่ยวยบางส่วนได้เลือกออกไปประกอบอาชีพอื่นๆ ที่ไกลจากชุมชน โดยไปทำงานเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ ทั้งในจังหวัดนครราชสีมา และในกรุงเทพมหานคร

1.4.3 กระบวนการสร้างบทบาทหน้าที่สู่การสร้างระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกี่ยวย ในช่วงเวลานี้ชุมชนด้านเกี่ยวยกลายเป็นสภาพเป็นชุมชนเมืองเต็มรูปแบบ กล่าวคือ สภาพชุมชนมีความหนาแน่นทั้งด้านประชากรและด้านที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะภายในพื้นที่เทศบาลตำบลด้านเกี่ยวยที่มีบ้านเรือน

โรงงาน และร้านค้าอยู่เป็นจำนวนมาก ในส่วนของโรงงานก็มีทั้งโรงงานขนาดกลางและขนาดเล็ก โดยมีลูกจ้างทั้งคนในชุมชน และคนนอกชุมชน ตำแหน่งงานส่วนใหญ่ในโรงงานผลิตก็จะแบ่งเป็นช่างปั้น ช่างตกแต่ง ช่างทาสี ช่างเผา ร้านค้าในชุมชนก็มีจำนวนมากมาย ซึ่งการเติบโตและเพิ่มมากขึ้นของร้านค้าเกิดจากกลุ่มคนภายนอกที่เห็นว่าการปั้นดินเผาด้านเกี่ยวยขายดี ในช่วงนโยบาย OTOP จึงหลั่งไหลกันมาเปิดกิจการในพื้นที่ การเจริญเติบโตเชิงเศรษฐกิจในพื้นที่ดังกล่าว ส่งผลให้ช่วงชั้นทางสังคมแบ่งได้หลายระดับอย่างชัดเจน กล่าวคือ มีนักการเมืองท้องถิ่น นายทุน ชนชั้นกลาง และระบบลูกจ้างที่ชัดเจน ภายหลังเมื่อกระแส OTOP ชบเซาลง ทำให้เศรษฐกิจในชุมชนด้านเกี่ยวยเริ่มตกต่ำลง จนกระทั่งปัจจุบันชุมชนด้านเกี่ยวยมีสภาพเศรษฐกิจตกต่ำที่สุดในประวัติศาสตร์ของชุมชน สาเหตุก็เนื่องมาจากการขาดการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากภาครัฐ ปัญหาการขายสินค้าตัดราคากันในพื้นที่ และคุณภาพของงานเครื่องปั้นดินเผาที่ตกต่ำลง ปัญหาต่างๆ เหล่านี้เริ่มส่งผลกระทบต่อการทำงานของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกี่ยวย ซึ่งหากวิเคราะห์เชิงโครงสร้างและระบบกลไกแล้วจะพบว่าในช่วงเวลานี้เครื่องปั้นดินเผาด้านเกี่ยวยแม้จะยังมีบทบาทหน้าที่เป็นศูนย์กลางขับเคลื่อนระบบและกลไกชุมชน แต่สถานะดังกล่าวเริ่มถูกสั่นคลอนโดยสินค้าวัสดุอื่นๆ ที่มีต้นทุนการผลิตต่ำแต่ให้กำไรมากกว่า เช่น หินทราย ปูนซีเมนต์ เป็นต้น การเข้ามาตีตลาดของสินค้าวัสดุอื่นนี้ทำให้ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของด้านเกี่ยวยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ เมื่อกำไรและรายได้จากการค้าเครื่องปั้นดินเผาตกลงอย่างต่อเนื่อง ชุมชนจึงเริ่มแสวงหา

ภาพที่ 4 แสดงระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกี่ยวยในช่วง พ.ศ. 2544-ปัจจุบัน
ที่มา : Bubble Chart โดยผู้วิจัย

ทางเลือกใหม่เพื่อความอยู่รอดของตน ดังนั้นระบบและกลไกของเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนในปัจจุบัน จึงเริ่มถูกแทนที่ด้วยสินค้าอื่นๆ ดังภาพที่ 4 การถูกแทนที่ดังกล่าวนี้ส่งผลให้การดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนเริ่มปรากฏความไม่ยั่งยืน และในอนาคตเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนอาจไม่ได้เป็นศูนย์กลางที่ขับเคลื่อนระบบและกลไกของชุมชนอีกต่อไป เนื่องจากชุมชนต้องปรับตัวเพื่อเอาตัวรอดท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

2. การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการทางวิทยาศาสตร์กับการสร้างภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียน

2.1 องค์ประกอบดิน เทคนิคการขึ้นรูป เทคนิคและเทคโนโลยีการเผา สัญลักษณ์ด้านเกวียน

เครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ ดินและการเผา องค์ประกอบดังกล่าวได้ประกอบสร้างให้เครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนมีอัตลักษณ์ไม่มีที่ใดเหมือน และหากวิเคราะห์เชิงวิทยาศาสตร์ จะพบว่าในดินต้านเกวียนมีแร่เหล็กออกไซด์อยู่จำนวนมาก ซึ่งเหล็กออกไซด์นี้เมื่อผ่านกระบวนการเผาตั้งที่ วัฒนธรรม ป้อมชัย ได้กล่าวไว้ในบทความในข้างต้น และเผาในอุณหภูมิสูงกว่า 1,200-1,250 องศาเซลเซียส จะทำให้องค์ประกอบและโครงสร้างทางเคมีภายในดินเปลี่ยนไป พื้นผิวผลิตภัณฑ์จะมีสีแดงเลือดนกแดงเลือดปลาไหล หรือดำเป็นมัน พื้นผิวดังกล่าวเกิดจากเหล็กออกไซด์หลอมละลาย กลายเป็นสีส้มดังกล่าว ถือเป็นความสวยงามที่ไม่เหมือนใคร อีกทั้งภาชนะยังมีความแข็งแรงทนทานต่อการใช้งาน นอกจากนี้เทคนิคการขึ้นรูปด้วยพะมอน (เป็นหมูนไม้) ที่ต้องใช้ความละเอียดประณีตในการขึ้นรูป ก็เป็นส่วนเสริมให้รูปร่างรูปทรงของภาชนะมีความสวยงามจับตา จนเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนมีอัตลักษณ์เฉพาะที่ไม่เหมือนเครื่องปั้นดินเผาแหล่งใด ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ

2.2 เทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่กับการละทิ้งอัตลักษณ์ของชุมชนด้านเกวียน

กระบวนการเผาแบบสมัยใหม่ที่ใช้เตาแก๊ส รวมถึงการเผาเพื่อลดต้นทุนการใช้เชื้อเพลิงส่งผลกระทบให้จากรูปแบบดั้งเดิมที่เป็นอัตลักษณ์ด้านเกวียนเลือนหายไป กล่าวคือ เตาแก๊สสามารถเผาในอุณหภูมิสูงได้เหมือนเตาถ่านก็จริง แต่ไม่สามารถสร้างมิติของสีสันบนผิวได้สวยงามเหมือนเตาถ่านที่ใช้ไม้เป็นเชื้อเพลิงในการเผาผลิตภัณฑ์ที่เผาด้วยเตาถ่านจะมีเขม่าและสีสันสวยงามที่เกิด

จากชี้เถ้าไม้ เตาแก๊สจึงสร้างความงามสู้เตาถ่านไม่ได้ อีกทั้งปัจจุบันชุมชนนิยมเผาผลิตภัณฑ์ในอุณหภูมิต่ำ คือ เผาเพียง 800 องศาเซลเซียส เพื่อลดต้นทุนการผลิต และเพื่อให้สามารถหาสีบนผิวผลิตภัณฑ์ได้ ผลิตภัณฑ์ที่สีแม้จะมีความสดใสสวยงาม แต่ในระยะยาวสีจะหลุดลอกออก ทำให้คุณภาพของผลิตภัณฑ์ลดลง ส่งผลให้ยอดขายาลดลงอย่างต่อเนื่องในปัจจุบัน

3. การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลแนวคิด ของช่างปั้นพื้นบ้าน ช่างก่อเตา ประชาชนชาวบ้าน นักวิชาการ ศิลปิน ที่มีต่ออิทธิพลของระบบทุนนิยมกับการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียน จากสินค้าสินค้าศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านสู่สินค้าตลาดทุนนิยม

ช่างปั้นพื้นบ้าน ช่างก่อเตา ประชาชนชาวบ้าน นักวิชาการ และศิลปินมีแนวคิดและมุมมองต่อระบบทุนนิยมสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันว่า ระบบทุนนิยมได้เข้ามาในชุมชน และปลุกฝังค่านิยมกำไรมาก่อนคุณภาพอย่างซ้าๆ กล่าวคือ ชาวบ้านในชุมชนเริ่มเสพติดผลกำไรมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ.2521-2543 เครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนขายดีมาก สินค้าผลิตมาเท่าไรก็ขายได้หมด ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ช่วงปีพ.ศ.2532-2534 การเติบโตดังกล่าวส่งผลให้ชุมชนมีโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วแบบก้าวกระโดด ซึ่งการเติบโตได้ต่อเนื่องจนถึงนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ นโยบายดังกล่าวก็ไต่ระดับสินค้าของชุมชนให้กลายเป็นสินค้าโอท็อปในปีพ.ศ.2548 เป็นสินค้าตลาดทุนนิยมเต็มรูปแบบ ผู้คนจากต่างถิ่นทั้งพ่อค้า นายทุน ลูกจ้าง หลั่งไหลกันเข้ามาเปิดร้านค้า และเป็นลูกจ้างในชุมชนอย่างมากมาย

จนกระทั่งเข้าสู่ภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจในช่วงปี พ.ศ.2555-2559 ซึ่งเป็นสภาพเศรษฐกิจที่ซบเซาที่สุดเท่าที่ชุมชนเคยพบเจอมา ส่งผลให้ร้านค้าในชุมชนทยอยปิดตัวลงเพราะขายสินค้าไม่ได้ ช่างปั้นหลายคนหันไปทำอาชีพอื่น ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นผลพวงมาจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่ผลักดัน เปลี่ยนแปลง ให้ชาวบ้านเสพติดผลกำไรมากจนเกินไป จนส่งผลให้ชุมชนเลือกละทิ้งภูมิปัญญาดั้งเดิมสู่กระบวนการผลิตแบบใหม่ที่สร้างผลกำไรได้มากกว่า การละทิ้งดังกล่าวสร้างรายได้มากมายให้กับชุมชนก็จริง แต่ได้ละทิ้งคุณภาพของการผลิตสินค้าตามไปด้วย เครื่องปั้นดินเผาต้านเกวียนในปัจจุบันจึงเป็นสินค้าที่มี

คุณภาพลดลง การมุ่งแสวงหาแต่ผลกำไรจนมองข้ามคุณภาพของสินค้า จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดสภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจอย่างหนัก ดังนั้นระบบทุนนิยมจึงเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน (เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรัฐภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน. 2559 : สนทนากลุ่ม)

4. แนวคิด/ทฤษฎีระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

แนวคิดเสริมคุณค่าทางประวัติศาสตร์ จะช่วยสร้างคุณค่าให้กับเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน โดยทำการสอดแทรกความรู้ไว้ในบรรจุภัณฑ์ ในรูปแบบต่างๆ เช่น ฉลากป้าย สติกเกอร์ ฯลฯ และการสร้างแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตในชุมชนในลักษณะที่มีศูนย์กลางคือพิพิธภัณฑ์ชุมชน โดยพิพิธภัณฑ์จะเป็นแหล่งเรียนรู้จุดแรกที่ให้ความรู้เชิงเนื้อหา จากนั้นจะมีแผนที่ที่แสดงแหล่งเรียนรู้เฉพาะเจาะจงที่ปราศรัยชาวบ้าน และช่างปั้นอาศัยอยู่ หากผู้เที่ยวชมสนใจก็จะเดินทางไปหาความรู้เชิงลึกได้ในพื้นที่นั้น เช่น สวนศิลป์สองป้าน (วัฒนา ป้อมชัย) แหล่งเรียนรู้ทุ่งป่าตาล (บุญส่ง เปล้ากระโทก) เป็นต้น แหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตจะช่วยให้บุคคลภายนอกที่เข้ามาในชุมชน ได้เรียนรู้ ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาอย่างกว้างและลึก ส่งผลให้ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมีความยั่งยืนต่อไปได้ในอนาคต (เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรัฐภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน. 2559 : สนทนากลุ่ม)

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลวิจัยจนสามารถเสนอเป็นแนวคิดที่ได้จากสนามวิจัย เพื่อพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ชื่อแนวคิด คือ “การเสริมคุณค่าให้กับปัจเจกบุคคล” ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยพื้นฐาน 3 ประการ คือ

1) **ปัจเจกบุคคลต้องมีอิสระในการปรับตัว** พัฒนา เลือกละทิ้ง และนำเสนอภูมิปัญญา

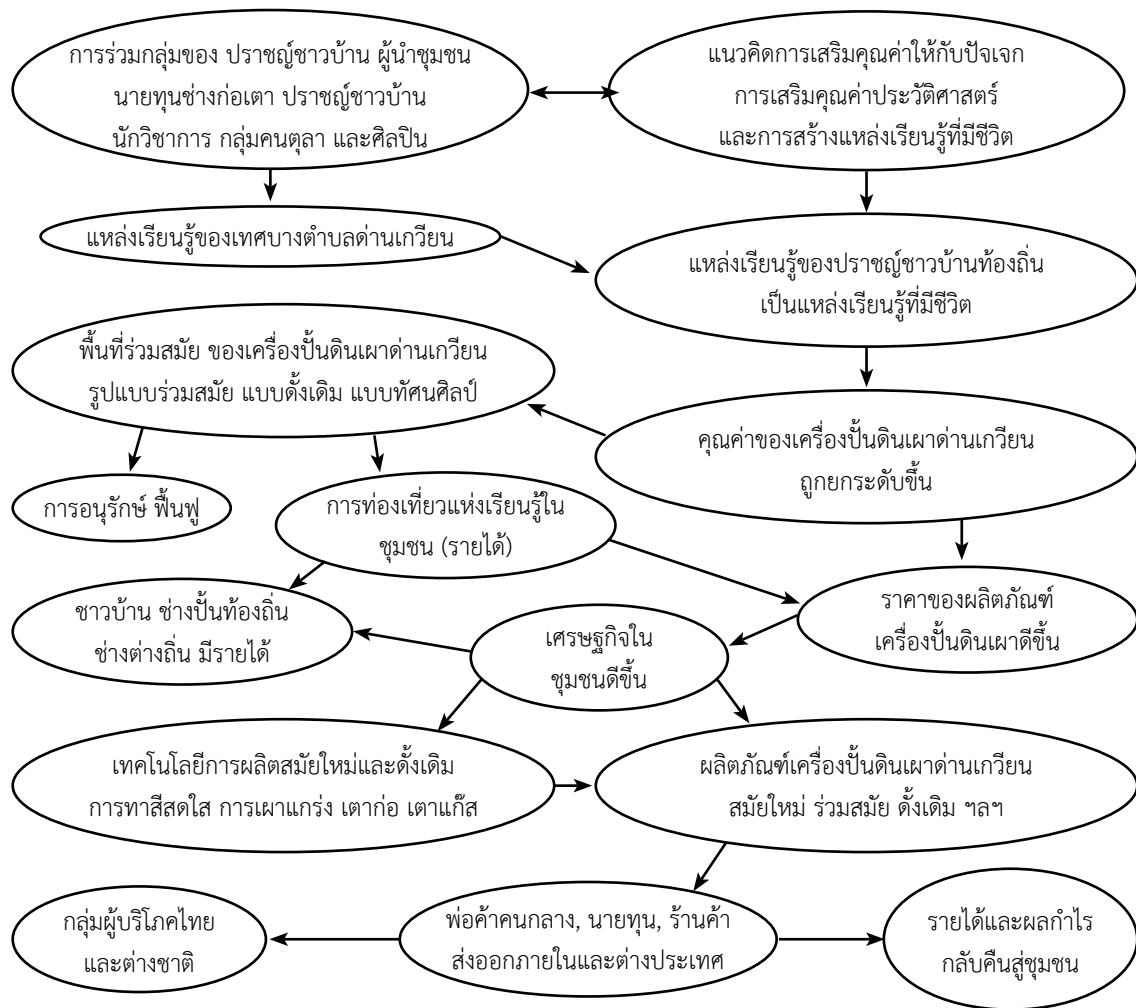
2) **ปัจเจกบุคคลต้องรวมกลุ่ม** โดยบูรณาการความหลากหลายทางภูมิปัญญา แนวคิด/ทฤษฎีของปัจเจกบุคคล เข้ากับวิถีชีวิตและโครงสร้างของชุมชน

3) **ชุมชนต้องเสริมคุณค่าให้กับปัจเจกบุคคล** โดยเชิดชูภูมิปัญญาของปัจเจกบุคคล และนำเสนอความหลากหลายของภูมิปัญญาของปัจเจกบุคคลด้วยแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต

โดยผู้วิจัยเสนอว่าแนวคิดดังกล่าวนี้จะช่วยพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนให้ยั่งยืนได้โดย 1) ปัจเจกบุคคลต้องปรับตัวอย่างอิสระเพื่อให้เข้ากับกระแสโลกาภิวัตน์ที่ดำรงอยู่และเคลื่อนไหวภายใต้ระบบทุนนิยม ในกระบวนการนี้ปัจเจกมีสิทธิเลือกพัฒนาภูมิปัญญา ละทิ้งภูมิปัญญาและนำเสนอภูมิปัญญาโดยปราศจากการควบคุมจากกลไกทางเศรษฐกิจ และภาครัฐ (กลุ่มคนที่สร้างสรรค์งานอย่างเป็นอิสระทางความคิด เช่น เมียน สิงห์ทะเล วัฒนา ป้อมชัย สมาน แสงทอง เป็นต้น) 2) ปัจเจกบุคคลในชุมชนต้องมีการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งและทำการบูรณาการความหลากหลายทางภูมิปัญญาแนวคิด/ทฤษฎีของปัจเจก เพื่อพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนให้ก้าวหน้า ทั้งในรูปแบบสมัยใหม่ ร่วมสมัย หรืออนุรักษ์นิยม 3) ชุมชนต้องเสริมคุณค่าให้กับปัจเจกบุคคลโดยเชิดชูภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาที่ปัจเจกสร้างขึ้น ไม่ว่าจะเป็นครูช่างรุ่นก่อน รุ่นกลาง หรือรุ่นปัจจุบัน ที่มีฝีมือและทำงานมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยนำเสนอผ่านการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ เพื่อเสริมคุณค่าทางประวัติศาสตร์และทางสุนทรียะให้กับตัวผลิตภัณฑ์ และนำเสนอผ่านแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต เพื่อสร้างความรู้และความเข้าใจในประวัติศาสตร์ รวมทั้งกระบวนการผลิตจากสถานที่จริง ให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเรียนรู้ในชุมชน การดำเนินกิจกรรมทางสังคมด้วยแนวคิดดังกล่าวข้างต้นนี้ จะช่วยขับเคลื่อนให้เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนกลับมามีคุณค่าอีกครั้ง ส่งผลให้ระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนดำเนินไปอย่างเข้มแข็งและยั่งยืนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ต่อไปได้ในอนาคต ดังภาพที่ 5

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัย เรื่อง การพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ เมื่อนำข้อมูลภาคเอกสารและข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม มาวิเคราะห์ร่วมกับทฤษฎีในการวิจัย ผู้วิจัยพบว่า ชุมชนด่านเกวียนเป็นชุมชนเครื่องปั้นดินเผาที่มีประวัติศาสตร์ และพัฒนาการทางภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่ไม่เก่าแก่มากนัก (100 ปีโดยประมาณ) แต่ด้วยภูมิปัญญาของช่างปั้น ที่สามารถผลิตเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนที่มีความสวยงามและมีอัตลักษณ์ของตนชัดเจน

ภาพที่ 5 แสดงระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์
ที่มา : Bubble Chart โดยผู้วิจัย

ทำให้ชุมชนแห่งนี้โด่งดังและมีชื่อเสียง จนสามารถเรียกได้ว่าเป็นชุมชนหนึ่งที่มีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมสูงมากแห่งหนึ่งของประเทศไทย การเปลี่ยนแปลงทางภูมิปัญญา สังคม การเมือง และวัฒนธรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนในช่วงเวลาต่างๆ ล้วนเกิดจากปัจจัยภายนอก ปัจจุบันชุมชนด่านเกวียนมีโครงสร้างเป็นเมืองที่มีระบบและกลไกการดำเนินวิถีชีวิตแบบทุนนิยม เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมีบทบาทหน้าที่เป็นเครื่องมือสร้างรายได้ให้กับชุมชน และเป็นศูนย์กลางการขับเคลื่อนระบบและกลไกของชุมชน ปัจจุบันเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเริ่มเปลี่ยนสถานะจากเครื่องมือที่สร้างรายได้ กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่ไม่สร้างรายได้ เนื่องจากต้นทุนการผลิตที่สูงแต่กลับให้ผลตอบแทนต่ำ ดังนั้นชาวบ้านบางส่วนจึงแสวงหาผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่สร้างรายได้และผลกำไรมากกว่า เช่น หินทราย หรือเครื่องปั้นดินเผาจากพื้นที่อื่นๆ

จากข้อค้นพบเหล่านี้ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ว่า

1. ปัจเจกบุคคลและชุมชนร่วมกันตัดสินใจและเลือกเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนให้เป็นศูนย์กลางขับเคลื่อนเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และศิลปวัฒนธรรมของชุมชน ในการเลือกข้างต้นสอดคล้องกับแนวคิดของ Anthony Giddens ที่มองสังคมเป็นพลวัต เห็นว่าปัจเจกบุคคลมีโอกาเลือกและกระทำในสิ่งที่เห็นสมควรภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่ และอาจเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเดิมที่เป็นอยู่ของชุมชน
2. กลุ่มคนตุลา เป็นปัจจัยสำคัญในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผา กล่าวคือกลุ่มคนตุลาได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงรูปแบบภูมิปัญญา ทั้งทางด้าน การออกแบบ กระบวนการผลิต และกระบวนการเผาให้มีรูปแบบใหม่ ทันสมัย และสร้างมูลค่าให้กับ

เครื่องปั้นดินเผา การสร้างมูลค่าดังกล่าวได้สร้างระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนเชิงทุนนิยมขึ้น และได้เปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาจากการผลิตเพื่อการดำรงชีวิต กลายเป็นผลิตเพื่อเป็นเครื่องมือแสวงหารายได้และผลกำไร

3. ระบบทุนนิยมเป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญในการผลักดันให้ชุมชนเลือกละทิ้งเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม

4. แนวคิดการเสริมคุณค่าให้กับปัจเจกบุคคล แนวคิดเสริมคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และแนวคิดการสร้างแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต จะช่วยขับเคลื่อนระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนให้ยั่งยืนต่อไปได้อีก

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนาระบบและกลไกการดำรงอยู่ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ท่ามกลาง

เอกสารอ้างอิง

- คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2546). **สังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. **แนวความคิดพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม**. ม.ป.ท., ม.ป.ป.
- เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน**. (2546). นครราชสีมา : หจก.ทัศนทองการพิมพ์.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2547). **ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด. ไชยพร เกิดมงคล. **กลุ่มคนตุลา**. สัมภาษณ์. 8 สิงหาคม 2559.
- ณัฐพงศ์ จิตรนรินทร์. (2553). **อัตลักษณ์ชุมชน : อัตลักษณ์และการพัฒนาเพื่อเคลื่อนเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ของชุมชน**. กรุงเทพฯ: นำศิลป์โฆษณา จำกัด.
- เด่น รักซ้อน. (2553). **การพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีเนื้อดินและการเคลือบ เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนแก่ผู้ประกอบการอาชีพเครื่องปั้นดินเผาชุมชนด่านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา**. นครราชสีมา : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน.
- ทวี รัชนิกร. **กลุ่มคนตุลา และศิลปินแห่งชาติสาขาทัศนศิลป์ จิตรกรรม พ.ศ.2548**. สัมภาษณ์. 9 มีนาคม 2559.
- ปรีชา คุวินทร์พันธุ์. (2547). **พะเยาท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์กับความเป็นท้องถิ่น : หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์กับการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- แผนพัฒนาสามปี(พ.ศ.2557-2559) เทศบาลตำบลด่านเกวียน อำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา**. ม.ป.ท., ม.ป.ป.
- ยศ สันตสมบัติ. (2556). **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รัตนะ บัวสนธ์. (2551). **วิจัยเชิงคุณภาพทางการศึกษา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คำสมัย.
- วัฒนา ป้อมชัย. **ปราชญ์ชาวบ้าน**. สัมภาษณ์. 9 พฤษภาคม 2559.
- เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน. สนทนากลุ่ม. 23 พฤศจิกายน 2559.
- ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา วิทยาลัยครูนครราชสีมา. (2530). **ข้อมูลพื้นฐานบ้านด่านเกวียน ตำบลท่าอ่างอำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา**. นครราชสีมา : สมบูรณ์ออฟเซ็ทการพิมพ์.

กระแสโลกาภิวัตน์ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. การวิจัยควรมีขอบเขตการศึกษาครอบคลุมไปพื้นที่อื่นๆ ในจังหวัดนครราชสีมา เช่น แหล่งโบราณคดีบ้านโนนวัด อ.โนนสูง เป็นแหล่งโบราณคดีที่มีเครื่องปั้นดินเผาที่มีอายุใกล้เคียงกับบ้านเชียงปรากฏอยู่ และชุมชนทางการค้าหินทรายและเครื่องปั้นดินเผา ต.หนองโสน อ.โคกชัย เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ และประวัติศาสตร์ อันจะทำให้ผลงานวิจัยมีความน่าสนใจมากขึ้น

2. ควรมีการศึกษาเส้นทางทางการตลาดของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน เช่นร้านค้าที่รับเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนไปขายตามจังหวัดต่างๆ หรือพื้นที่อื่นๆ ที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาแล้วมีการแลกเปลี่ยนสินค้ากับด่านเกวียน เพื่อให้เข้าใจเส้นทางการค้าและเข้าใจการแลกเปลี่ยนรูปแบบสินค้า อันจะทำให้ผลงานวิจัยมีความกว้างและลึกยิ่งขึ้น

- โคจิลักษณ์ กมลศักดิ์วิกุล. (2556). **ตลาดย้อนยุคสามชุก : การเมืองเรื่องพื้นที่และธุรกิจแห่งการถวิลหาอดีต**. กรุงเทพฯ : วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 (28) มกราคม-มิถุนายน. สมาน แสงทอง. กลุ่มคนตุลา. สัมภาษณ์. 12 กันยายน 2559.
- สิทธิเดช โรหิตะสุข. (2552). **กลุ่มศิลปวัฒนธรรมในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.
- สุชาดา น้ำใจดี. (2552). **กระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้**. ขอนแก่น : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2554). **ทฤษฎีสังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรพล ปัญญาวิริยะ. กลุ่มคนตุลา. สัมภาษณ์. 24 เมษายน 2559.
- สุวณีย์ เนตรวงษ์. กลุ่มคนตุลา. สัมภาษณ์. 8 สิงหาคม 2559.
- หมี สิงห์ทะเล. 2559. **ปราชญ์ชาวบ้าน**. สัมภาษณ์. 14 กรกฎาคม 2559.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2534). **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรอนงค์ สอนนอก. (2549). **ความสามารถในการแข่งขันส่งออกของเครื่องปั้นดินเผาตำบลเกวียน**. วารสารวิจัย มข.(บศ.) 6 : ฉบับพิเศษ.
- อยู่ เปลี่ยนกระโทก. ปราชญ์ชาวบ้าน. สัมภาษณ์. 14 กรกฎาคม 2559.
- อิงอร เพ็ชรเขียว. (2543). **ดินสร้างสรรค์จินตนาการและตำนานแห่งชีวิต “วัฒนา ป้อมชัย” ต้อง ด่านเกวียน ประติมากรแห่งที่ราบสูง**. ม.ป.ท.

Reference

- Teachers at the Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University. (2003). **Society and Culture**. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Teachers at the Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Humanities, Chiang Mai University. **Basic Concepts in Social and Culture**. (n.p.), (n.d.).
- Dankwan's Pottery, Wisdom of Local Esan. (2003). **Nakhon Ratchasima**: Thas Thong Printing Ltd. Part.
- Chai Phothisita. (2004). **Sciences and Arts of Qualitative Research**. Bangkok: Amarin Printing & Publishing Public Co., Ltd.
- Chaiporn Kerdmongkhon. October Group. Interview. 8 August 2016.
- Nattapong Jitnirat. (2010). **Community Identity: Identity and Development for Changing Position Community**. Bangkok: Namsilp Advertising Co., Ltd.
- Den Raksorn. (2010). **Development and Technology Transfer of Clay Body and Glaze on Dan Kwian Pottery Tradesman, Nakhonratchasima Province**. Nakhonratchasima: Rajamangala University of Technology Isan.
- Tawee Rujaneekorn. October Group, National Artist in Visual Arts (Painting) 2005. Interview. 9 March 2016.
- Preecha Kuwinpant. (2004). **Phayao among Globalization and Its Localness: One Tambon One Product and Tourism**. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Three-year Development Plan (2014-2016) **Dan Kwien Municipality, Chok Chai District, Nakhon Ratchasima**. (n.p.), (n.d.).
- Yos Santasombat. (2013). **Human and Culture**. 4th Printing. Bangkok: Thammasat University Press.
- Rattana Buosonte. (2008). **Qualitative Research in Education**. Bangkok: Kam Samai Printing.

- Wattana Pomchai. Local Philosopher. Interview. 9 May 2016.
- Learning Exchange forum on Dankwian's Pottery Wisdom. Group Discussion. 23 November 2016.
- Nakhon Ratchasima Culture Center, Nakhon Ratchasima Teacher College. (1987). **General Information of Ban Dankwian, Tha Ang Sub-District, Chockchai District, Nakronratchasima**. Nakhon Ratchasima. Somboon Printing.
- Sojiluk Kamonsakdavikul. (2013). **Samchuk, The Retromarket : The Politics of Space and The Business of Nostalgia**. Bangkok: Institute of Culture and Arts Journal Srinakharinwirot University. Volume 14 No 2(28) January-June.
- Saman Saengthon. October Group, Interview. 15 September 2016.
- Sittidech Rohitasuk. (2009). **Art and Culture Groups in Thailand**. Bangkok. (n.p.).
- Suchada Namjaidee. (2009). **Development Process to the Learning Society**. Khon Kaen: Graduate School. Khon Kaen University.
- Supang Chantavanich. (2011). **Sociological Theory**. 4th Printing. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Surapol Phanyawachira. October Group. Interview. 24 April 2016.
- Suwanee Natewong. October Group. Interview. 8 August 2016.
- Mee Singhathale. 2016. Local Philosopher. Interview. 14 July 2016.
- Amara Pongsapich. (1991). **Culture, Religion, and Race: Anthropological Analysis of Thai Society**. 2nd Printing. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Aonanong Sonnok. (1996). **The Competitiveness for Export of Dankwian's Pottery**. KRU Research Journal (Graduate Studies). 6: Special Issue.
- Yu Pleankratok. Local Philosopher. Interview. 14 July 2016.
- Engaon Phetkeaw. (2000). **Soil creates Imagination and a Living Legend "Wattana Pomchai" Thong Dankwian - The sculptor of the plateau**. (n.p.)

